ЗАЦВЕРДЖАНА
Пастанова
Міністэрства адукацыі
Рэспублікі Беларусь
10.06.2025 № 103

Вучэбная праграма
па вучэбным прадмеце «Беларуская мова»
для I класа ўстаноў адукацыі,
якія рэалізуюць адукацыйныя праграмы агульнай сярэдняй адукацыі,
з рускай мовай навучання і выхавання

ГЛАВА 1
АГУЛЬНЫЯ ПАЛАЖЭННІ

1. Дадзеная вучэбная праграма па вучэбным прадмеце «Беларуская мова» (далей – вучэбная праграма) прызначана для І класа ўстаноў адукацыі, якія рэалізуюць адукацыйныя праграмы агульнай сярэдняй адукацыі, з рускай мовай навучання і выхавання.

2. Дадзеная вучэбная праграма разлічана на 30 гадзін (1 гадзіна на тыдзень па завяршэнні модуля «Уводзіны ў школьнае жыццё»).

3. Мэта навучання беларускай мове – авалоданне навучэнцамі камунікатыўнымі ўменнямі і навыкамі, неабходнымі для эфектыўнага выкарыстання мовы ў розных сітуацыях зносін, развіццё іх творчага патэнцыялу, далучэнне праз мову да культурных традыцый беларускага народа.

4. Асноўнымі задачамі навучання беларускай мове выступаюць:

4.1. у межах фарміравання моўнай кампетэнцыі:

асэнсаванне тэксту, сказа, слова і гука з пункту гледжання іх функцыянавання;

авалоданне графікай беларускай мовы;

засваенне фанетычных, лексічных і граматычных ведаў для іх прымянення ў маўленчай дзейнасці;

узбагачэнне слоўнікавага запасу навучэнцаў, засваенне вымаўленчых нормаў, правілаў правапісу;

4.2. у межах фарміравання маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі:

развіццё камунікатыўных уменняў і навыкаў навучэнцаў;

развіццё практычных уменняў і навыкаў выкарыстання беларускай мовы ва ўсіх відах маўленчай дзейнасці;

развіццё творчых здольнасцей навучэнцаў пры стварэнні ўласных вусных і пісьмовых выказванняў;

4.3. у межах фарміравання лінгвакультуралагічнай і сацыякультурнай кампетэнцый:

развіццё пачуццёва-вобразнага ўспрымання беларускай мовы і ўмення адрозніваць яе ад рускай мовы;

асэнсаванне беларускай мовы як нацыянальнай культурнай каштоўнасці;

развіццё асэнсаванага ўспрымання беларускай літаратурнай мовы як сродку замацавання культурных традыцый, маральных каштоўнасцей грамадства;

засваенне правілаў маўленчага этыкету, сацыяльных норм маўленчых паводзін у розных сітуацыях зносін;

развіццё ў навучэнцаў пачуцця прыгажосці, мілагучнасці, выразнасці, эстэтычнай вартасці беларускай мовы.

5. Формы і метады навучання і выхавання.

Асноўнай формай правядзення вучэбных заняткаў па вучэбным прадмеце «Беларуская мова» з'яўляецца ўрок. Для ўрока беларускай мовы характэрна перавага калектыўных формаў арганізацыі вучэбнай дзейнасці навучэнцаў у спалучэнні з рознымі формамі дыферэнцыяцыі і індывідуалізацыі адукацыйнага працэсу. У залежнасці ад задач кожнага этапу ўрока выкарыстоўваецца калектыўная, групавая або індывідуальная форма працы навучэнцаў, разгортваецца агульнакласнае, міжгрупавое або ўнутрыгрупавое вучэбнае абмеркаванне.

Змест вучэбнага прадмета «Беларуская мова» прадугледжвае выкарыстанне дзейнасных метадаў навучання, у тым ліку адкрыццё пад кіраўніцтвам педагагічнага работніка элементарных моўных з'яў, заканамернасцяў.

У працэсе навучання беларускай мове рэкамендавана рацыянальнае спалучэнне разнастайных метадаў навучання: тлумачальна-ілюстрацыйнага (інфармацыйна-рэцэптыўнага), рэпрадуктыўнага, праблемнага, часткова-пошукавага (эўрыстычнага).

Выбар формаў і метадаў навучання і выхавання вызначаецца педагагічным работнікам самастойна на аснове мэт і задач вывучэння канкрэтнай вучэбнай тэмы, патрабаванняў да вынікаў вучэбнай дзейнасці навучэнцаў, якія сфармуляваны ў главе 2 дадзенай вучэбнай праграмы.

Урок любога тыпу можа быць праведзены з выкарыстаннем электронных сродкаў навучання.

6. Навучанне беларускай мове на I ступені агульнай сярэдняй адукацыі накіравана на дасягненне навучэнцамі асобасных, метапрадметных і прадметных вынікаў:

6.1. асобасныя: усведамленне навучэнцамі прыналежнасці да беларускага народа, цікавасць да вывучэння беларускай мовы, сфарміраванасць асобаснага сэнсу яе вывучэння і каштоўнасных адносін да яе; імкненне авалодаць беларускай мовай як сродкам зносін, які дазваляе выражаць свае думкі ў вуснай і пісьмовай форме;

6.2. метапрадметныя: уменне ўспрымаць і асэнсоўваць вучэбны матэрыял, які прад'яўляецца ў вербальнай форме, вылучаць галоўнае ў ім, рацыянальна запамінаць, выконваць разумовыя аперацыі; уменне выкарыстоўваць маўленчыя сродкі і сродкі інфармацыйна-камунікацыйных тэхналогій для рашэння камунікатыўных і пазнавальных задач; уменне працаваць з вучэбнай кнігай, іншымі друкаванымі і аўдыявізуальнымі крыніцамі інфармацыі; уменне працаваць з інфармацыяй (пошук, прымяненне, захаванне), рыхтаваць сваё выступленне і выступаць з аўдыя-, відэа- і графічным суправаджэннем; уменне слухаць суразмоўцу і весці дыялог, прызнаваць наяўнасць розных пунктаў гледжання, выказваць сваё меркаванне і аргументаваць яго;

6.3. прадметныя: валоданне першапачатковымі ўяўленнямі пра беларускую мову як адну з дзяржаўных моў у Рэспубліцы Беларусь; валоданне графічнымі і каліграфічнымі навыкамі; валоданне вывучанымі нормамі беларускай мовы (арфаэпічнымі, арфаграфічнымі, лексічнымі, граматычнымі), імкненне да захавання іх у маўленні; прымяненне ведаў пра якасці і функцыі моўных адзінак для рашэння вучэбных задач; выкарыстанне сфарміраваных моўных і маўленчых уменняў і навыкаў для ажыццяўлення маўленчай дзейнасці; выкарыстанне беларускай мовы ў працэсе зносін; валоданне правіламі беларускага маўленчага этыкету, захаванне культуры маўленчых паводзін.

7. Змест вучэбнага прадмета адабраны з улікам рэалізацыі наступных напрамкаў у працэсе развіцця асобы навучэнца: моўнага (засваенне сістэмы мовы, заканамернасцей і правіл функцыянавання моўных сродкаў у маўленні, норм беларускай літаратурнай мовы), маўленчага (авалоданне спосабамі перадачы думкі сродкамі мовы ў вуснай і пісьмовай формах, у розных відах маўленчай дзейнасці: чытанні, слуханні, гаварэнні, пісьме), камунікатыўнага (авалоданне культурай маўлення, правіламі маўленчых зносін, уменнямі ствараць самастойныя вусныя і пісьмовыя выказванні розных відаў), лінгвакультуралагічнага (асэнсаванне беларускай мовы як нацыянальнай каштоўнасці, сродку замацавання культурных традыцый, засваенне нацыянальна маркіраваных адзінак беларускай мовы), сацыякультурнага (засваенне сацыяльных норм маўленчых паводзін, культурных каштоўнасцей беларускага народа і агульначалавечых каштоўнасцей, авалоданне правіламі беларускага маўленчага этыкету).

Змест вучэбнага прадмета «Беларуская мова» складаюць:

моўныя веды, уменні і навыкі (веды аб сістэме моўных адзінак і заканамернасцях іх функцыянавання, моўных нормах і міжмоўнай аманіміі, фанетыка-артыкуляцыйныя навыкі, лексічныя, лексіка-граматычныя, арфаграфічныя і пунктуацыйныя ўменні і навыкі);

маўленчыя ўменні і навыкі (уменні і навыкі ў розных відах маўленчай дзейнасці: аўдзіраванні, чытанні, гаварэнні, пісьмовым маўленні);

камунікатыўныя ўменні і навыкі (уменні і навыкі выкарыстання розных відаў маўленчай дзейнасці ў пэўных маўленчых сітуацыях);

традыцыйны маўленчы этыкет, нормы маўленчых паводзін у розных сітуацыях зносін;

агульныя звесткі пра беларускую мову, формы яе існавання і сферы ўжывання, культурную і эстэтычную самакаштоўнасць беларускай мовы.

Сістэма развіцця маўлення скіравана на авалоданне рознымі відамі маўленчай дзейнасці, фарміраванне ў навучэнцаў здольнасці разумець праслуханае ці прачытанае маўленчае паведамленне на беларускай мове, ствараць вуснае выказванне на беларускай мове для задавальнення камунікатыўнага намеру, паступовае авалоданне пісьмовым маўленнем.

Для дасягнення пастаўленай мэты змест сістэмы развіцця маўлення прадстаўлены ў трох кірунках: фарміраванне правільнага ўспрымання і разумення беларускай мовы пры слуханні і чытанні; фарміраванне ўменняў гаварэння; фарміраванне ўменняў пісьмовага маўлення.

Змест вуснага курса накіраваны на фарміраванне ўменняў асэнсаванага ўспрымання беларускага маўлення на слых, выхаванне ў навучэнцаў актыўнай слухацкай пазіцыі, тактоўнага слухача, выпрацоўку вымаўленчых навыкаў, прапедэўтыку навучання чытанню па-беларуску, забеспячэнне станоўчага эмацыянальнага фону і матывацыі вывучэння беларускай мовы. Практычнае авалоданне лексічным багаццем мовы ажыццяўляецца ў час суразмоўніцтва па змесце пачутага ці прачытанага тэксту, у працэсе вядзення дыялогаў. У час суразмоўніцтва адбываецца азнаямленне навучэнцаў з маўленчым этыкетам.

ГЛАВА 2
ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА ПРАДМЕТА. АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ НАВУЧЭНЦАЎ
ВУСНЫ КУРС

(30 гадзін)

ВУЧЫМСЯ СЛУХАЦЬ І ВЫМАЎЛЯЦЬ (10 гадзін)

Адрозненне беларускага маўлення ад рускага на слых.

Знаёмства з гукамі [ў], [г], [ч], [дз’], [дж], [р], [ц’], спалучэннем [шч], іх артыкуляванне на аснове слыхавога ўспрымання ўзорнага вымаўлення педагагічнага работніка.

Слуханне твораў, разуменне іх агульнага зместу з апорай на малюнкавы рад.

Знаёмства з беларускай лексікай на матэрыяле праслуханых твораў па тэмах:

Уводная тэма (1 гадзіна): «Наша мова».

«Я і мая школа» (4 гадзіны): «Настаўніца і вучні», «Вучэбныя рэчы», «Школьныя памяшканні», «Вучэбныя заняткі».

«Я і мая сям’я» (5 гадзін): «Мае сваякі», «Мая кватэра», «Рэжым дня», «Асабістая гігіена», «Адзенне і абутак».

Віды дзейнасці. Вызначэнне на слых наяўнасці і месца ў слове гукаў [ў], [г], [ч], [дз’], [дж], [р], [ц’], спалучэння гукаў [шч]. Вымаўленне гэтых гукаў ізалявана, у складзе і слове. Прагназаванне зместу тэксту, актыўнае слуханне і адказ з дапамогай малюнкаў на пытанні па змесце праслуханых твораў па тэме ўрока. Назіранне і вызначэнне ў маўленні слоў, падобных, розных і аднолькавых у рускай і беларускай мовах. Вызначэнне

незразумелых слоў і выразаў у праслуханых тэкстах. Адказы на пытанні з выкарыстаннем слоў пытання. Ужыванне тэматычнай лексікі пры адказах на пытанні. Практыкаванні ў адэкватным рэагаванні на пытанне сцвярджэннем ці адмаўленнем. Разыгрыванне дыялогаў з выкарыстаннем этыкетных слоў і выразаў (прывітанне, развітанне, просьба, прабачэнне), сітуацыйных дыялогаў «У школьнай сталовай», «У школьнай бібліятэцы».

ВУЧЫМСЯ СЛУХАЦЬ І АДКАЗВАЦЬ (11 гадзін)

Удасканаленне правільнага вымаўлення гукаў [ў], [г], [ч], [дз’], [дж], [р], [ц’], спалучэння гукаў [шч].

Слуханне і разуменне агульнага зместу твора. Суаднясенне зместу твора з дэфармаваным малюнкавым радам.

Прапедэўтычнае навучанне чытанню на беларускай мове. Перанос на беларускую мову навыку чытання, набытага на ўроках навучання грамаце, на лексічным матэрыяле, які не мае графічных, фанетычных, сэнсавых адрозненняў ад рускай мовы. Правільнае асэнсаванае чытанне слоў, якія тэматычна звязаны з праслуханым творам. Паступовае пашырэнне лексічнага матэрыялу для чытання словамі ўласнабеларускай лексікі, якія не ўтрымліваюць літару і, апостраф, гукі [ў], [г], [ч], [дз’], [дж], [р], [ц’], спалучэнне [шч]. Правільнае асэнсаванае чытанне слоў, устанаўленне іх значэння на аснове праслуханага твора.

Знаёмства з беларускай лексікай на матэрыяле праслуханых твораў па тэмах:

«Я і мае сябры» (3 гадзіны): «Знаёмімся з сябрамі», «Гуляем разам», «Запрашаем на дзень нараджэння».

«Я і мае справы» (4 гадзіны): «У доме (хаце)», «На вуліцы (у двары)», «У краме», «На пошце».

«Я і навакольны свет» (4 гадзіны): «Надвор’е, з’явы прыроды», «Поры года і занятак людзей», «Я і жывёльны свет», «Я і раслінны свет».

Віды дзейнасці. Распазнаванне гукаў [г], [ч], [ў], [ц’], [р], [дз’], [дж] і спалучэння гукаў [шч] у маўленчай плыні, вылучэнне і вымаўленне слоў з гэтымі гукамі, устанаўленне месца гука ў слове. Арфаэпічна правільнае вымаўленне ўзорных тэкстаў (невялікіх вершаў, скорагаворак, лічылак) па тэме ўрока. Ажыццяўленне ўзаемакантролю вымаўлення. Слыхавое ўспрыманне тэкстаў па тэме ўрока: прагназаванне зместу па малюнках і загалоўку, асэнсаванае слуханне і выяўленне разумення пры адказе на пытанні. Запамінанне і ўзнаўленне паслядоўнасці развіцця падзей у праслуханым тэксце. Выяўленне несупадзенняў зместу праслуханага тэксту з малюнкавым радам. Вызначэнне незразумелых слоў і выразаў у праслуханых тэкстах, спробы кантэкстуальнага іх разумення. Назіранне за значэннямі міжмоўных амонімаў з праслуханых тэкстаў. Адказы на

пытанні з выкарыстаннем слоў пытання. Правільнае і дакладнае ўжыванне вядомых слоў пры канструяванні сказаў па ўзоры. Чытанне слоў, якія не маюць літары і, апострафа, гукаў [г], [ч], [ў], [ц’], [р], [дз’], [дж] і спалучэння гукаў [шч], устанаўленне іх значэння і сэнсавай сувязі з праслуханым тэкстам. Разыгрыванне дыялогаў з выкарыстаннем этыкетных слоў і выразаў (знаёмства, запрашэнне, віншаванне), сітуацыйных дыялогаў «Размова з сябрам па тэлефоне», «У краме» і іншых слоў і выразаў. Элементарныя выказванні «Мая любімая жывёла», «Мая любімая расліна (дрэва, кветка)», «З чым я люблю гуляць», «Нашы гульні ў двары» і іншыя выказванні.

ВУЧЫМСЯ СЛУХАЦЬ, ЧЫТАЦЬ І АДКАЗВАЦЬ (9 гадзін)

Удасканаленне правільнага вымаўлення гукаў [ў], [г], [ч], [дз’], [дж], [р], [ц’], спалучэння гукаў [шч].

Слуханне і разуменне зместу твора. Гутарка па праслуханым на аснове малюнкавага раду.

Фарміраванне першапачатковага навыку чытання па-беларуску. Знаёмства з друкаванай літарай і, апострафам, чытанне складоў, слоў, сказаў, тэкстаў з імі па тэме заняткаў. Абазначэнне гукаў [г], [ч] (у тым ліку спалучэння [шч]), [ў], [ц’], [р], [дз’], [дж] друкаванымі літарамі, чытанне складоў, слоў, сказаў, тэкстаў з імі па тэме ўрока. Правільнае, асэнсаванае чытанне тэксту, тэматычна звязанага з папярэдне ўспрынятым на слых тэкстам.

Знаёмства з беларускай лексікай на матэрыяле праслуханых твораў па тэмах:

«Мясціна, дзе я жыву» (5 гадзін): «Мая краіна», «У родным горадзе (вёсцы)», «Наша наваколле», «Славутыя землякі», «Памятныя мясціны».

«Я і мая Радзіма» (3 гадзіны): «Сімвалы Беларусі», «Гонар Беларусі», «Святы на Беларусі».

Абагульняльная тэма (1 гадзіна): «Я і мая мова».

Віды дзейнасці. Правільнае вымаўленне гукаў [ў], [г], [ч], [дз’], [дж], [р], [ц’], спалучэння гукаў [шч] у маўленчай плыні. Вызначэнне слоў з гэтымі гукамі, месца гукаў у словах. Правільнае «агучванне» фанем пры чытанні. Ажыццяўленне ўзаемакантролю вымаўленчых навыкаў у маўленчай плыні. Слыхавое ўспрыманне тэкстаў па тэме ўрока: прагназаванне зместу па малюнках і загалоўку, асэнсаванае слуханне і выяўленне разумення ў гутарцы. Вызначэнне незразумелых слоў і выразаў у праслуханых і прачытаных тэкстах, спробы кантэкстуальнага іх разумення. Адказы на пытанні з выкарыстаннем слоў пытання. Правільнае і дакладнае ўжыванне вядомых слоў пры канструяванні сказаў. Чытанне звязаных з тэмай заняткаў слоў і тэкстаў са спецыфічнымі гукамі і літарамі беларускай мовы (па меры іх вывучэння). Гутарка па прачытаным, у тым

ліку з дапамогай выбарачнага чытання. Устанаўленне сэнсавай сувязі прачытанага і праслуханага тэкстаў. Элементарныя выказванні «Краіна, у якой я жыву», «Наш герб і сцяг», «Чым мы ганарымся», «Мой родны горад (вёска)», «Нашы землякі», «Помнікі роднага краю» і іншыя выказванні.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ НАВУЧЭНЦАЎ

Ведаць:

як вымаўляюцца гукі [ў], [г], [ч], [дз’], [дж], [р], [ц’], спалучэнне гукаў [шч];

вывучаныя этыкетныя словы і выразы, умовы іх выкарыстання.

Умець (валодаць спосабамі пазнавальнай дзейнасці):

вылучаць словы і выразы, якія перашкаджаюць разуменню агульнага зместу праслуханага тэксту;

прагназаваць перад слуханнем змест тэксту па ілюстрацыях;

падчас слухання тэксту суадносіць паслядоўнасць падзей з малюнкавым радам;

вызначаць у праслуханым тэксце дзеючых асоб, суадносіць дзеючую асобу і ўчынак;

адказваць на пытанні па змесце пачутага ці прачытанага з выкарыстаннем слоў пытання;

асэнсавана чытаць словы і сказы, пададзеныя ў вучэбным дапаможніку, з хуткасцю, якая не перашкаджае разуменню;

ажыццяўляць узаемакантроль правільнасці вымаўлення гукаў [ў], [г], [ч], [дз’], [дж], [р], [ц’], спалучэння гукаў [шч].

Выкарыстоўваць веды і ўменні ў практычнай дзейнасці і паўсядзённым жыцці:

адрозніваць беларускае маўленне ад рускага на слых;

разумець агульны змест праслуханага тэксту;

правільна паводзіць сябе падчас слухання;

правільна вымаўляць гукі [ў], [г], [ч], [дз’], [дж], [р], [ц’], спалучэнне гукаў [шч];

ужываць у адпаведнасці з маўленчай сітуацыяй вядомыя словы і выразы на беларускай мове, у тым ліку этыкетныя.